

DEVELOPING CHILDREN'S COMPETENCES FOR DEMOCRATIC CULTURE IN PRIMARY AND PRESCHOOL EDUCATION

DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR PENTRU CULTURĂ DEMOCRATICĂ ALE COPILOR ÎN CADRUL EDUCAȚIEI PRIMARE ȘI PREȘCOLARE

Calin RUS,

Dr., Director, Institutul Intercultural Timisoara Prof. asociat, Universitatea de Vest Timisoara,
România, Membru al Grupului de Lucru al Consiliului Europei privind
Competențele pentru Cultura Democratica

CZU: 373.017

Summary: This paper argues that it is possible and desirable to develop the competences for democratic culture, as defined in the Reference Framework of the Council of Europe, from a very early age, including before and during acquiring reading and writing skills.

Rezumat: Lucrarea susține posibilitatea și dezirabilitatea dezvoltării competențelor pentru cultură democratică, așa cum au fost ele definite în Cadrul de referință al Consiliului Europei, de la o vârstă foarte mică, inclusiv înainte de achiziția abilităților de citire și scriere sau în perioada dobândirii acestor abilități.

Key words: competences, democratic culture, descriptors, reflection

Cuvinte-cheie: competențe, cultură democratică, descriptori, reflecție

Cadrul de referință al competențelor pentru cultură democratică a fost elaborat de Consiliul Europei [4] pentru a susține sistemele de educație din statele membre în realizarea uneia dintre misiunile lor de bază: pregătirea copiilor și tinerilor pentru exercitarea rolului lor de cetățeni activi în democrațiile europene, caracterizate și prin diversitate culturală. Asumat ca reper pentru politicile educaționale în mai multe declarații ale Conferinței permanente a miniștrilor educației din statele membre ale Consiliului Europei, el are și susținerea explicită din partea Uniunii Europene, care, în Recomandarea Consiliului UE din 22 mai 2018 privind promovarea valorilor comune, a educației favorabile incluziunii și a dimensiunii europene a predării [8], recomandă statelor membre „să utilizeze în mod eficient instrumentele existente pentru a promova educația civică, de exemplu, Cadrul de referință al competențelor pentru cultura democratică, creat de Consiliul Europei.”

Prin intermediul său, Consiliul Europei propune un cadru și un limbaj comun pentru educația pentru cetățenie democratică, educația pentru drepturile omului și educația interculturală și oferă acestor abordări educaționale o fundamentare comună. Astfel, dacă un pas important spre o conectare conceptuală între educația pentru drepturile omului, inclusiv cu componenta sa privind drepturile copilului, și educația pentru cetățenie democratică a fost făcut prin adoptarea în 2010 a Cartei Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educația pentru drepturile omului [3], Cadrul de referință al competențelor pentru cultură democratică insistă asupra conexiunii acestora cu educația interculturală [4. 9].

Având în centru un model de competențe ce include valori, atitudini, abilități și cunoștințe și înțelegere critică, Cadrul de referință include de asemenea, pe lângă o serie de clarificări conceptuale, un set de descriptori de competență și recomandări privind conexiunea mai multor aspecte ale educației, de la curriculum la evaluare și la formarea cadrelor didactice, cu competențele pentru cultură democratică.

Există în prezent exemple concrete în diferite țări europene care ilustrează pertinenta Cadrului de referință, mai ales pentru discipline socio-umane. Curriculumul de la disciplina Educație socială din România este un astfel de exemplu, dar cel mai reprezentativ exemplu la nivel european îl reprezintă curriculumul din Republica Moldova de la disciplina Educație pentru societate, centrat în mod direct și explicit pe competențele pentru cultură democratică, și ansamblul

de măsuri de sprijin pentru implementarea acestuia realizate de Ministerul Educației cu sprijinul Consiliului European [6].

Cu toate acestea, Cadrul de referință subliniază relevanța centrării pe dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică, nu doar la discipline de specialitate, ci la toate disciplinele școlare, la toate nivelurile de educație, în toate formele de educație și în toate aspectele vieții școlii.

Așadar, una din întrebările ce decurg din afirmația de mai sus este: „în ce măsură se pot dezvolta competențele pentru cultură democratică la copii, în cadrul ciclurilor primar și preșcolar?” Întrebarea este și mai pertinentă dacă avem în vedere faptul că descriptorii de competențe ce fac parte din Cadrul de referință al competențelor pentru cultură democratică, în forma sa din 2018, au fost validați pentru persoane cu vârsta de peste 10 ani.

Prezentăm în continuare un ansamblu de demersuri, realizate începând din 2018 de Institutul Intercultural Timișoara, prin care se poate argumenta un răspuns pozitiv la întrebarea de mai sus: este posibil și dezirabil ca dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică să fie avută în vedere în mod explicit și la ciclul preșcolar și la cel primar.

Un prim element îl reprezintă identificarea și validarea unui set de 166 de descriptori de competență adecvați pentru aceste niveluri de vârstă. Având în vedere viteza achizițiilor la aceste vârste și variabilitatea ridicată a modului în care se dezvoltă competențele la copii, spre deosebire de descriptorii de competență pentru copii de la 10 ani în sus, acești descriptori nu sunt distribuiți pe niveluri de competență, ci sunt doar asociați orientativ pe niveluri de vârstă.

Procesul care a condus la identificarea descriptorilor pentru copii sub 10 ani a pornit, pe de o parte, de la setul inițial de descriptori, solicitându-se unui grup de cadre didactice din învățământul preșcolar și primar să observe care dintre comportamentele reflectate de descriptori pot fi manifestate de copii cu care lucrează. Pe de altă parte, s-au avut în vedere dovezile oferite, fie de cercetări punctuale [1], fie de programe educaționale adresate copiilor sub 10 ani, cu privire la posibilitatea manifestării la această vârstă a diferitelor competențe pentru cultură democratică. Astfel, o serie de programe realizate la nivel internațional sau în diferite țări demonstrează că este posibilă dezvoltarea abilităților analitice și de gândire critică, a empatiei, a abilităților de observare și ascultare, de comunicare, de cooperare sau de gestionare a conflictelor, precum și dezvoltarea de atitudini ca respectul, spiritul civic sau responsabilitatea. O atenție specială a fost necesară pentru stabilirea posibilității și a eventualelor modalități de dezvoltare la copii a valorilor și a elementelor de cunoaștere și înțelegere critică din modelul competențelor pentru cultură democratică. Un element de dificultate suplimentară este faptul că la aceste vârste copii pot fi înainte, pe parcursul, sau imediat după dobândirea abilităților de citire și scriere, care oferă posibilități diferite de exprimare și de acces la informație. Alte provocări se referă la posibilitatea copiilor de a înțelege concepte cum sunt democrația, drepturile omului și ale copilului, demnitatea umană, sau alte aspecte ce figurează în secțiunea de cunoștințe și înțelegere critică a modelului de competențe. Concluzia analizei, confirmată ulterior în procesul de validare practică a descriptorilor, a fost că, deși copiii sub 10 ani nu pot conceptualiza anumite noțiuni în același mod ca adulții sau copiii mai mari, ei au totuși capacitatea de a înțelege aspectele respective dacă sunt prezentate într-un mod adecvat vârstei și asociate cu repere cunoscute. Argumente importante sunt aduse în acest sens de programul „Filosofia pentru copii” [7]. Și aspecte complexe referitoare la diversitate culturală, identitate, Europa, pot fi făcute accesibile copiilor [2].

Setul de descriptori validați pentru copii sub 10 ani este prezentat și analizat într-o publicație a Consiliului Europei prevăzută a fi publicată în 2022, care include și o serie de atenționări cu privire la anumite riscuri legate de utilizarea inadecvată a descriptorilor.

Astfel, descriptorii pot fi utilizați și în cazul lucrului cu copii din ciclurile preșcolar și primar pentru mai multe scopuri, între care cele mai importante sunt:

- Evidențierea nevoilor de învățare ale copiilor;
- Proiectarea și realizarea de activități de învățare;
- Evaluarea competențelor copiilor;
- Evaluarea activităților de învățare.

Prin urmare, cadrele didactice din învățământul preșcolar și primar au posibilitatea și chiar responsabilitatea, pe baza Cadrului de referință al Consiliului Europei și a resurselor complementare elaborate în raport cu acesta, de a contribui la dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică ale copiilor. Acest lucru se poate face prin cel puțin trei modalități, descrise pe scurt mai jos.

O primă modalitate o reprezintă realizarea cu elevii de activități de învățare prin care se stimulează la copii diferite combinații de elemente din modelul competențelor pentru cultură democratică. Aceasta nu presupune în mod necesar conceperea de activități complet noi, deși inovarea pedagogică este de dorit și trebuie apreciată. Se pot obține efecte pozitive de mare impact și prin adaptarea de activități și resurse existente în conexiune cu competențele pentru cultură democratică. Astfel de adaptări pot să aducă elemente noi sau să accentueze elemente existente în conținutul activităților de învățare, dar pot să privilegieze și modul în care se realizează etapa de reflecție, care ar trebui să facă parte în mod sistematic din structura procesului de învățare. O referință remarcabilă în acest sens o reprezintă ghidurile pentru profesorii care predau Educație pentru societate la gimnaziu și liceu în Republica Moldova, care au preluat, adaptat și transpus în limbajul propus de Cadrul de referință al competențelor pentru cultură democratică o serie de activități de învățare din publicații anterioare ale Consiliului Europei privind Educația pentru cetățenie democratică.

De asemenea, metodele bazate pe citirea sau realizarea cu copiii de povești, inclusiv în format digital, s-au dovedit deosebit de eficace în dezvoltarea anumitor elemente de competență, cu condiția să fie însoțite de discuții ghidate, dar deschise spre exprimarea liberă a opiniilor și spre formularea de întrebări, precum și de un proces adecvat de reflecție care să implice activ copiii [7].

Din perspectiva tematicii activităților de învățare ce pot contribui la dezvoltarea la copii din ciclurile preșcolar și primar a competențelor pentru cultură democratică, o conexiune cu potențial interesant este explorată în prezent de Institutul Intercultural Timișoara în colaborare cu parteneri din Islanda, Belgia și Grecia, în cadrul proiectului Digital Destiny, finanțat prin programul Erasmus Plus al UE. Aceasta se referă la realizarea de activități de învățare centrate pe teme legate de Obiectivele de dezvoltare durabilă ale ONU.

Rezultatele preliminare ale unui studiu realizat în acest context, bazat pe chestionare și focus grupuri cu cadre didactice și părinți, indică faptul că marea majoritate a celor consultați consideră că abordarea de teme de interes social general, legate de Obiectivele de dezvoltare durabilă adoptate în cadrul ONU, este relevantă la ciclul preșcolar și la cel primar, contribuind la dezvoltarea competențelor pentru cultură democratică ale copiilor. În mod evident, modul de formulare și de comunicare trebuie să fie adecvat vârstei. Cadrele didactice consultate consideră oportună implicarea copiilor în activități de învățare bazate pe proiect și discuții pe teme cum sunt sărăcia, sănătatea și un stil de viață sănătos care să genereze stare de bine, accesul la educație pentru toți, începând de la grădiniță, egalitatea de gen, protecția mediului, accesul la apă și alte resurse, sau

consumul responsabil. Prin intermediul acestor teme se pot dezvolta la copii diferite competențe pentru cultură democratică, de exemplu, valorizarea demnității umane, a egalității și echității, responsabilitatea, spiritul civic, empatia, abilitățile de observare și de gândire critică. Nu trebuie omis însă faptul că unul dintre obiectivele de dezvoltare durabilă se referă la educația pentru drepturile omului și ale copilului, cetățenia globală și aprecierea diversității culturale, aceste aspecte fiind direct legate de competențele pentru cultură democratică. Experiența a numeroase organizații în realizarea de activități de educație privind drepturile copilului și de activități de educație pentru drepturile omului adresate copiilor, precum și resursele oferite în acest sens de Consiliul Europei [5] confirmă relevanța și eficacitatea unui astfel de demers.

A doua modalitate principală prin care se pot dezvolta competențele pentru cultură democratică ale copiilor la ciclurile preșcolar și primar o reprezintă atenția explicită pentru crearea și menținerea în instituțiile de învățământ a unui climat pozitiv, bazat pe valorizarea demnității, drepturilor omului, egalității și diversității culturale și care să stimuleze respectul, cooperarea, dar și gândirea critică. Aceste elemente trebuie să se regăsească, între altele, în regulile utilizate, în modul de definire și comunicare a acestora, în modul de organizare a proceselor de învățare și a mediului educațional, dar și în gestionarea situațiilor problematice și a conflictelor.

Modelarea de către cadrele didactice a valorilor și atitudinilor din modelul competențelor pentru cultură democratică reprezintă o a treia modalitate de stimulare a dezvoltării acestor competențe, după cum este argumentat în Cadrul de referință [4].

Aceste două modalități de acțiune, complementare activităților de învățare legate de curriculum, sunt în mod deosebit pertinente pentru copii din ciclurile preșcolar și primar. La această vârstă, modelul reprezentat de cadrul didactic, prin propriile atitudini și comportamente în interacțiunile cu copiii și modul în care sunt gestionate interacțiunile între copii influențează puternic în special asumarea valorilor și dezvoltarea atitudinilor la copii. De aceea, este necesar ca orice cadru didactic să acorde atenție, nu doar realizării de activități de învățare bine articulate cu nevoile copiilor, ci și observării propriilor comportamente și atitudini și reflectării asupra propriilor competențe pentru cultură democratică. Pentru a răspunde acestor deziderate, cadrele didactice din învățământul preșcolar și primar au nevoie de un ansamblu coerent de măsuri de sprijin [10]. O resursă ce poate fi utilă în acest demers a fost recent elaborată de Consiliul Europei și va fi disponibilă din 2022 pe site-ul Cadrului de referință al competențelor pentru cultură democratică, www.coe.int/rfcdc. Este vorba despre Instrumentul de auto-reflecție pentru profesori, care ghidează procese de auto-reflecție și de planificare didactică pe baza descriptorilor de competențe pentru cultură democratică și a analizei mai multor tipuri de situații ce intervin în practica instituțiilor de învățământ.

Referințe bibliografice:

1. Barrett, M. (2007). *Children's Knowledge, Beliefs and Feelings about Nations and National Groups*. Hove: Psychology Press.
2. Borca, C. V., Rus, C., Sava, S. (2020) Building up European identity in primary education, *Journal of Educational Sciences* 40(2):3-13 doi: 10.35923/JES.2019.2.01
3. Carta Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educația pentru drepturile omului Adoptată în cadrul Recomandării CM/Rec(2010)7 a Comitetului de Miniștri

4. Consiliul Europei (2018) Cadrul de Referință al Competențelor pentru cultură democratică, Council of Europe Publishing. Versiunea în limba română, publicată de Institutul Intercultural Timișoara este disponibilă la www.ccd.intercultural.ro
5. Flowers, N. (Ed), *Compasito - Manual on human rights education for children*, Second edition. Council of Europe, 2009.
6. Ghidurile profesorului la disciplina Educație pentru societate, disponibile la <https://mecc.gov.md/ro/content/resurse-pentru-cadre-didactice-invatamintul-gimnazial> și la <https://mecc.gov.md/ro/content/resurse-pentru-cadre-didactice-invatamintul-liceal>
7. Naji, S., Hashim, R. (Eds) (2017) *History, Theory and Practice of Philosophy for Children: International Perspectives*, Routledge
8. Recomandarea Consiliului UE din 22 mai 2018 privind promovarea valorilor comune, a educației favorabile incluziunii și a dimensiunii europene a predării (2018/C 195/01) Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, iunie 2018
9. Rus, C., Nestian-Sandu, O., Bajka, O. (2019) *Ghid de educație interculturală*. Institutul Intercultural Timișoara
10. Simó Sánchez, M., Shuali Trachtenberg, T., Carmona Rodríguez, C., Prieto Ejido, M., Tenreiro Rodríguez, V. and Jiménez Delgado, M., *Addressing educational needs of teachers in the EU for inclusive education in a context of diversity (Inno4Div)*, Centeno Mediavilla, I.C. editor(s), Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-26830-7, doi:10.2760/003789, JRC122560

, TEACHING CHILDREN RIGHTS - RULES AND TYPES OF APPROACH

ÎNVĂȚAREA DREPTURILOR COPILULUI: PRINCIPII, ABORDĂRI ȘI EXPERIENȚĂ INTERNAȚIONALĂ

Marzena RAFALSKA,
Educational consultant at UNICEF,
Expert and trainer EDC/HRE Council of Europe and The European Wergeland Centre

CZU: 37:341.231.14-053.2

One of the primary goals of every democratic state is to guarantee freedoms and human rights and show due respect to human dignity. Every child becomes a citizen from the very moment of birth, rather than becoming one in the future. Thanks to this, they are entitled to certain rights and freedom based on internal and international rights rules. A child who is aware of its rights can deliberately use them. What is more, it begins to understand if it's treated subjectively instead of objectively; it learns about its rights that shall be respected. The child aware of its rights can more efficiently protect itself against violence, abuse, discrimination and knows the institutions that help children. We often learn about the children's rights in cases of abuse or when we hear about violence and children suffering. The critical step to change this situation is to start educating children about their rights early.

While considering the right path for children rights education, it is worth answering a few questions: Who is responsible for this? What are the specific teaching goals? Which approach and methods would be the best? The essential thing is to explain and teach what children rights are, what their origin is, how they correspond with the real needs of children, who is to assure them, and what the protection mechanisms are.